Oraşul Sebiş*

drd. Radu Hord

Denumiri

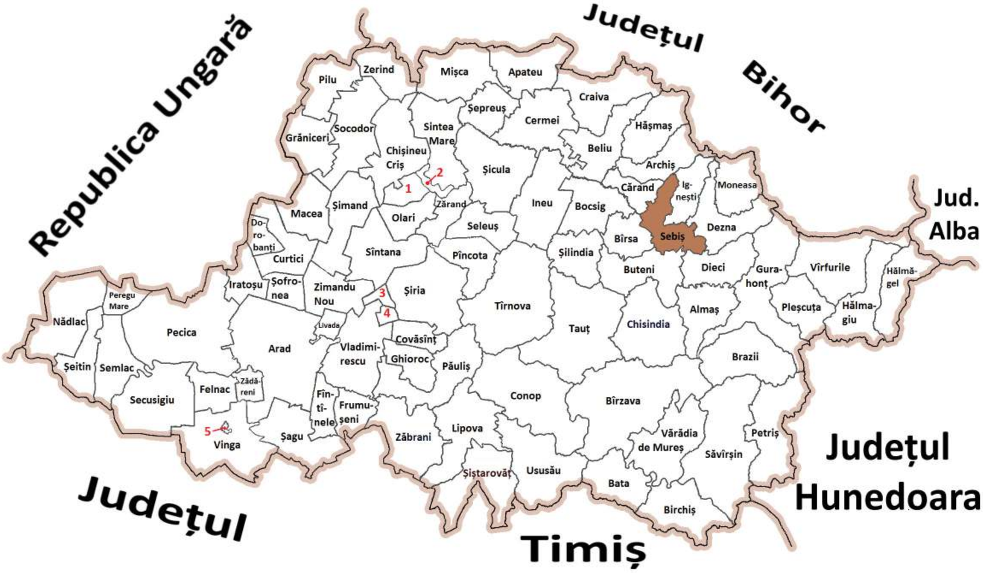
Sebiş: *Borossebes, Naghsebes* (1692).
Donceni: *Danchfalwa, Doncsény*.
Prunişor: *Cherteş, Barakerteş, Császákertes, Kápolnákertes, Mihákertes*.
Sălăjeni: *Zelechyn, Szelecsen, Szelezsány, Zalasenfalya*.

Repere geografice:

46°22'0" N, 22°7'0" E; altitudine: 200-350m; suprafaţă: 65, 94Km^2 (6.594 ha).

Sebişul este un oraş din nord-estul judeţului Arad, regiunea Crişana. Este situat în depresiunea Buteni-Bocsig, la 81 km de reşedinţa de judeţ. Sebiş este principala poartă de intrare în Munţii Apuseni, fiind străbătut de drumul Arad-Brad-Deva, cu ramificaţie spre Oradea la Vârfurile, pe DN 797. Prin Sebiş trece şi DJ 793, care face legătura spre Beliu, şi DJ 792B cu legătură spre Moneasa. Oraşul Sebiş este unul dintre cele mai importante centre urbane de pe valea Crişului Alb, alături de Chişineu-Criş şi Ineu. Oraşul este străbătut prin centru de cursul Văii Dezna, care împarte localitatea în două: aşa zisul *Satul Nou* la nord de vale, şi *Satul Vechi* la sud de vale. Prin periferia oraşului trece calea ferată care face legătura între Brad şi Arad, inaugurată în anul 1881.

* Oraşul Sebiş nu are stemă aprobată prin hotărâre de Guvern.

Istoric

drd. Radu Hord

După vestigiile şi dovezile arheologice descoperite de-a lungul timpului în aceasta zonă (unele dintre ele găsindu-se la *Muzeul oraşului*), se pare că încă din secolele IX-X d.H. a existat pe acest teritoriu o comunitate autohtonă românească aflată în convieţuire cu grupuri mici de slavi şi subordonată comunităţilor încadrate politic voivodatului condus de Menumorut.

Din punct de vedere al *atestării istorice*, cel mai vechi aşezământ menţionat din zonă este localitatea *Prunişor*, întemeiată în anul 1405. În ordinea vechimii urmează *Donceni* – din anul 1439, *Sebiş* – din anul 1506, şi *Sălăjeni* – din anul 1561. Este de menţionat localitatea *Prăjeşti*, azi cartier al Sebişului, întemeiată în anul 1553. În anul 1913 se face o menţionare a localităţii *Kurjanto*, situată în pusta Sebişului, azi dispărută.

Sebiş

Localitatea *Sebiş* este atestată documentar din anul 1506, fiind comună, iar din anul 1968 devine oraş, mult mai târziu decât alte localităţi atestate din zonă, cum sunt Butenii sau Ineul, datând din secolele XIII-XIV. Sebiş a făcut parte

din Comitatul Zărand. Când acesta este divizat în două părți, Sebiş este cuprins în partea vestică a comitatului, fiind înglobat în teritoriul cunoscut sub numele de *Partium*. Comitate cuprinse în Partium sunt şi cele ale Aradului, Bihorului şi Sătmarului, ele depinzând direct de coroana maghiară.

În 1574 Sebiş era sub autoritatea beglerbegului de la Ineu. În 1579 şi 1597 Sebiş este menționat ca *oppidum* (*târg*), făcând parte din domeniul familiei nobiliare maghiare Kornis. La 24 aprilie 1597, după trădarea lui Kendy Ferencz, principele Sigismund Bathory al Transilvaniei i-a dăruit nobilul Kornis Gaspar, printre altele, cetatea Dezna, localitatea *Boros-Sebes* (care ținea de stăpânirea cetății Dezna), şi izvoarele termale de la Moneasa. Kornis Gaspar, care a stăpânit Sebiş de două ori, a fost consilier şi căpitan de Maramureş.

În veacul al XVII-lea localitatea Sebiş a devenit domeniu al tezaurariatului Principatului Transilvaniei, fiind consemnat în această situație în anii 1614, 1649 şi 1658. Între 1658-1693 a intrat din nou sub stăpânire otomană.

La sfârşitul veacului al XVII-lea Sebiş intră sub administrația habsburgică, în 1746 având statut de *târg* (*opidum Sebes*). Erariul a scos la vânzare domeniul Sebiş în 1792. În anul 1804 domeniul Sebiş este cumpărat de familia nobiliară Königsegg, apoi de contele Wastein, care a construit în 1814 castelul ce-i poartă numele, aflat în centrul oraşului, trecând apoi în stăpânirea contelui Wencheim, care a cumpărat domeniul Sebiş în 1891, pentru 100.000 de florini. Contele a fost gazda împăratului Franz Iosif, poposit la Sebiş în zilele 9-11 septembrie 1893, cu ocazia manevrelor militare. Frigyes Wenckheim a finanțat construirea liniei de cale ferată îngustă Sebiş-Moneasa şi electrificarea oraşului. Sebiş a fost a patra localitate de pe teritoriul Ungariei istorice care a avut iluminat public electric.

Donceni

Satul Donceni este menționat în 1441 ca făcând parte din domeniul cetății Şiria, în contextul daniei regale către despotul Gheorghe Brancovici. În 1553 satul era integrat în domeniul familiei nobiliare Losonczy, iar în anul 1561 erau consemnate 2 sesii iobăgeşti aparținând aceluiaşi domeniu. Între 1579 şi 1597 localitatea Donceni era stăpânită de nobilul maghiar Kornis. În 1645 țăranii din Donceni au făcut plângere la autoritățile prin-

cipatului împotriva atacurilor şi atrocităţilor turceşti. În 1732 satul Donceni aparţinea domeniului ducelui de Modena. În 1804 Erariul vinde satul familiei nobiliare Königsegg.

Prunişor

În 1561 satul Prunişor era stăpânit de familia nobiliară Császár. În veacul al XVII-lea localitatea Prunişor aparţinea domeniului Keresztessy, fiind menţionată ca atare în 1622. La mijlocul secolului al XVIl-lea, în1650, satul era integrat domeniului regal, în fapt princiar. În 1732 satul Prunişor aparţinea domeniului ducelui de Modena. În anii 1792 și 1804 Erariul vinde satul familiei nobiliare Königsegg.

Sălăjeni

În anul 1561 Sălăjeni aparţinea domeniului familiei nobiliare Losonczy. În 1573 aşezarea era stăpânită de turcul Aga Muharem. În 1589 localitatea era integrată domeniului Dégel. În 1732 satul aparţinea ducelui de Modena. În 1821 Erariul austriac vinde satul Sălăjeni familiei nobiliare Török.

Monumente

Vechea clădire a primăriei din Sebiş este construită în stilul renaşterii flamande.

Clădirea în care la ora actuală funcţionează biblioteca datează din 1814 şi este fostul conac al conţilor Waldstein, originari din Boemia. Este construită în stilul barocului târziu.

Actuala biserică ortodoxă datează din 1829, fiind monument istoric.

Demografia şi limba vorbită – până în anul 1930

drd. Radu Hord

Sebiş: 1561 – 7 sesii iobăgeşti; 1715 – 28 de familii; 1720 – 23; 1741 – 58; 1747 – 65; 1771 – 166; 1800 – 74 de familii de jeleri; 1828 – 246 de

familii de ţărani şi 7 de meşteşugari; 1851 – 932 de locuitori; 1857 – 1.713; 1869 – 1.885; 1880 – 1.659; 1890 – 1.862; 1900 – 2.247; 1922 – 2.393; 1930 – 2.149; 1977 – 6.070; 1992 – 6.993; 2002 – 6.327; 2011 – 5.979.

Structura populației din localitate: 1930 – 1.246 de români, 676 de maghiari, 54 de germani, 56 de cehi, 56 de evrei, 27 de țigani, 1 rus, 10 sârbi, 18 poloni şi 5 alte naționalități. Limba română era vorbită de 1.265 de persoane, 767 vorbeau maghiara, 39 germana, 1 rusa, 6 sârba, 35 ceha, 3 polona, 12 idiş, 18 ţigăneasca şi 3 alte limbi.

Donceni: 1561 – 2 sesii iobăgeşti; 1720 – 5 familii; 1742 – 5; 1747 – 13; 1786 – 41; 1828 – 44; 1851 – 281 de locuitori; 1857 – 304; 1869 – 290; 1880 – 235; 1890 – 288; 1900 – 382; 1910 – 347; 1922 – 350; 1930 – 313.

Prunişor: 1720 – 8 familii; 1742 – 20; 1747 – 15; 1786 – 39; 1828 – 67; 1851 – 384 de locuitori; 1857 – 617; 1869 – 779; 1880 – 867; 1890 – 776; 1900 – 717; 1910 – 810, 1922 – 855; 1930 – 831.

Sălăjeni: 1720 – 5 familii; 1742 – 8; 1747 – 12; 1771 – 41; 1800 – 57; 1828 – 74; 1851 – 284 de locuitori; 1857 – 452; 1869 – 508; 1880 – 377; 1890 – 406; 1900 – 469; 1910 – 527; 1922 – 514; 1930 – 560.

Biserica

Biserica ortodoxă din Sebiş

drd. Radu Hord

Deşi nu se cunoaşte nici data exactă a zidirii primei biserici şi nici numele primului preot din Sebiş nu se mai ştie, tradiția bisericească ne arată că slujbele în lăcaşul de cult erau oficiate în limba sârbă, iar ulterior în limba română. În articolul din ziarul *Biserica şi şcoala*, publicat în anul 1932 cu titlul *Eparhia ortodoxă română a Aradului sub raport religios şi cultural în anii 1843-1844*, se menționează că cea mai veche biserică ortodoxă din Eparhia Aradului este cea din comuna Sebiş, înființată în anul 1552. Date scrise despre modul de constituire a parohiei Sebiş nu există, din cauza frământatei istorii naționale şi bisericeşti. Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea apar primele scrieri pe marginea cărților sfinte bisericeşti, în puținele matricole ajunse până la noi. De exemplu, la sfârşitul unui octoih vechi din inventarul parohiei este menționat cu

alfabet chirilic un manuscris cu Evangheliile Învierii care conţine la final specificaţia *Scris-am eu dascălul Muntean Nicolae în Buteni, anul Domnului 1736 septembrie 2 zile*.

Tot din vechime, în prima biserică atestată documentar din Sebiş se păstrează un ceaslov la sfârşitul căruia se află o pascalie în care sunt trecute zilele în care se sărbătoresc Paştile. Începând cu anul 1765 se fac menţiuni cu litere chirilice la schimbarea episcopilor şi cu ocazia altor evenimente bisericeşti ale vremii. Aceste însemnări sunt făcute de preotul Athanasie Roşu, care se autointitula *protopop de Susani*. Matricola botezaţilor de la biserică este începută de preotul Ioan Vesa în anul 1798, iar cea a cununaţilor în anul 1799. Pe locul actualei biserici au fost înainte temniţele domeniale ale grofului Wenkheim. În iulie 1829 protopopul Ioan Popovici al Butenilor îi cere episcopului binecuvântarea şi aprobarea devizului pentru începerea construirii bisericii parohiale din Sebiş. Construirea bisericii parohiei s-a realizat între anii 1829 şi 1836. Lipsa materialelor şi a banilor au întârziat finalizarea construcţiei timp de 7 ani.

Pictura din interior era realizată în stil bizantin, de nuanţă tradiţională românească, realizată în tempera.

Biserica Crestină Baptistă din Sebiş

drd. Radu Hord

A luat fiinţă în 1895, iar în 1924 credincioşii baptişti au construit o casă de rugăciune pe Strada Someşului nr. 25. Din cauza interdicţiilor n-au putut să o inaugureze decât după 8 luni de intervenţii. Astfel, în 2 august 1925 a avut loc serviciul de inaugurare. Datorită creşterii numerice a membrilor, în repetate rânduri locaşul de închinare s-a extins. În 22 octombrie 2000, în cadrul unei sărbători, are loc inaugurarea noului locaş de cult *Sfânta Treime*, de pe Strada Castanilor nr. 13, în zona centrală a oraşului. Începând cu anul 1990 *Biserica Baptistă Sfânta Treime* a devenit sediul noii Comunităţi Baptiste *Valea Crişului Alb,* pastorul bisericii, Constantin Chisăliţă, fiind în mai multe rânduri vicepreşedinte şi preşedinte al acestei comunităţi. În prezent, biserica baptistă Sfânta Treime numără peste 400 de membri, fiind păstorită de Lucian Rauca.

Istoricul Comunităţii Creştine Baptiste Valea Crişului Alb

Pavel Marian Chirla

Comunitatea Bisericilor Creştine Baptiste Valea Crişului Alb este o asociaţie compusă din 92 de biserici creştine baptiste din Judeţul Arad, toate din localităţi de pe valea Crişului Alb.

Bisericile creştine baptiste din România sunt afiliate comunităţilor bisericilor creştine baptiste potrivit zonelor geografice din care fac parte (actualmente în număr de 14), iar acestea sunt afiliate Uniunii Bisericilor Creştine Baptiste din România. Comunitatea bisericilor creştine baptiste este organul zonal de reprezentare a intereselor generale ale bisericilor de pe raza sa de competenţă, de coordonare spirituală şi adminstrativă a activităţilor comune ale acestora, de susţinere a activităţilor bisericilor – la solicitarea acestora.

Istoria Comunităţii Baptiste Buteni sau a Comunităţii Bisericilor Creştine Baptiste „Valea Crişului Alb" de mai târziu, se suprapune în cea mai mare parte a timpului cu istoria Comunităţii Baptiste Arad. Patrimoniul istoric timpuriu de pe valea Crişului Alb şi dinamica impresionantă a Comunităţii Arad sunt bunuri de pe urma cărora se bucură reciproc ambele entităţi cultice. Valea Crişului Alb a avut bucuria de a vedea şi experimenta începuturile credinţei baptiste în ţara noastră la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. Transformarea pe care a adus-o Dumnezeu prin Scriptură şi Duhul Sfânt în viaţa oamenilor din această zonă, a dus la construirea de Case de Rugăciune în aproape fiecare localitate. În acest timp Biserica Creştină Baptistă din Buteni se bucură de o însemnată creştere a numărului de credincioşi, fapt care face din aceasta centrul baptiştilor de pe această vale.

Au predicat Evanghelia în această parte de ţară reprezentanţi de seamă ai credinţei baptiste: rev. Ioan Socaciu, Alexa Popovici etc. În privinţa educaţiei muzicale a formaţiilor din bisericile baptiste nu pot fi trecuţi cu vederea Jean Staneschi, Vasile Berbecar, Ioan Chişmorie (Măderătanul), Iovan Miclea etc.

La Buteni au avut loc câteva evenimente deosebit de importante pentru cultul baptist la nivel local, dar şi la nivel naţional: primul congres al baptiştilor din România (13-15 februarie 1920), şi cel de-al doilea congres

(28-30 septembrie 1922), înfiinţarea Seminarului Teologic Baptist (în 1921), Congresul Şcolii Duminicale şi conferinţa dirijorilor din ţară.

Datorită decretului nr. 76647/4 august 1933 prin care a fost aprobat un nou statut al Cultului Baptist, pe teritoriul ţării au fost înfiinţate mai multe comunităţi. Perioada 1933-1942 este descrisă ca „perioada comunităţilor mici", deoarece numai în judeţul Arad au funcţionat în jur de 9 comunităţi.

Viaţa bisericilor creştine baptiste din valea Crişului Alb nu a fost una lipsită de griji şi probleme. Perioada anilor 1942 şi 1943 a fost un timp de încercare, confesiunea baptistă fiind desfiinţată şi scoasă în afara legii prin decretele-legi nr. 927/29 decembrie 1942 şi nr. 431/19 iulie 1943. În 1944, prin decretul-lege nr. 548/28 octombrie, s-au abrogat cele două decrete-legi amintite, confesiunea baptistă reintrând în legalitate.

În anul 1945 s-a constituit la Buteni o comunitate separată de Arad, care avea afiliate peste 50 de biserici baptiste de pe valea Crişului Alb. În anul 1948 a avut loc la Buteni un congres al cultului în cadrul căruia a fost votat un nou statut de organizare şi funcţionare, tipărit în 1951. După noua organizare teritorială comunitatea din Buteni s-a desfiinţat şi a fost arondată la Comunitatea Arad. Începând cu anul 1954, când au fost desfiinţate regiunile şi când prigoana comunistă a fost manifestată prin închiderea unor biserici, limitarea serviciilor de închinare, ameninţarea pastorilor cu destituirea sau privarea de libertate, bisericile au fost arondate fie la Comunitatea de Oradea, fie la Comunitatea de Timişoara, până în anul 1975, când a fost reorganizată Comunitatea Arad.

În anul 1990, după căderea comunismului, în rândul pastorilor din valea Crişului Alb s-a născut dorinţa de a reînfiinţa Comunitatea Baptistă Buteni. Într-un context în care în ţară erau câteva Comunităţi Baptiste cărora le erau afiliate biserici baptiste din mai multe judeţe, autorizarea celei de-a doua Comunităţi Baptiste doar în judeţul Arad a stârnit întrebări şi chiar controverse. Motivaţiile prezentate (continuitatea istorică a Comunitaţii Baptiste Buteni, eficienţa slujirii bisericilor de pe valea Crişului Alb, cel mult 3 biserici la un păstor, autonomia bisericii locale, promovarea slujitorilor laici ca necesitate la lipsa pastorilor determinată de regimul comunist prin limitarea numărului de studenţi la Institutul Teologic Baptist din Bucureşti), au convins frăţietatea baptistă din ţară de eficienţa pe care o poate avea această Comunitate. Astfel, pe 15 ianuarie 1990 a luat fiinţă *Comunitatea Bisericilor Creştine Baptiste Valea Crişului Alb*, numele provenind de la

zona geografică în care sunt amplasate bisericile care s-au afiliat acestei noi comunități. Primul sediu al Comunității a fost în oraşul Sebiş, pe Strada Someşului nr. 25. Sediul actual este tot în Sebiş, însă pe strada Castanilor nr. 13/A. Pastorii existenți la acea dată în zonă au devenit şi *pastori-fondatori* ai Comunității Bisericilor Creştine Baptiste Valea Crişului Alb. Aceştia au fost *Dumitru Stoica*, *Gheorghe Barna*, *Avram Chisăliță*, *Dumitru Harap*, *Constantin Chisăliță* şi *Nicu Țole*. De asemenea, sunt de amintit 4 lucrători zonali: *Ioan Bătrân*, *Ioan Mihoc*, *Axente Rusu* şi *Gheorghe Moț*.

La constituirea Comunității Bisericilor Creştine Baptiste Valea Crişului Alb au participat pastorul *Traian Grec* – preşedintele Comunității Baptiste Arad şi preşedintele Uniunii Bisericilor Creştine Baptiste din România, şi pastorul Paul Bărbătei.

La fondarea comunității au fost aleşi în conducere următorii: Dumitru Stoica – preşedinte, Gheorghe Barna şi Avram Chisăliță – vicepreşedinți, Constantin Chisăliță – secretar.

Conducerile desemnate ulterior, pe mandate de patru ani:

- 1991-1995: Constantin Chisăliță – preşedinte, Dumitru Stoica şi Avram Chisăliță – vicepreşedinți, Vasile Conțiu – secretar;

- 1995-1999 – au fost două organisme de conducere care s-au succedat, astfel: Vasile Conțiu – preşedinte până în decembrie 1997, Gheorghe Moț – vicepreşedinte până în decembrie 1997, Aliman Ioan – secretar până în decembrie 1997; Vasile Dronca – vicepreşedinte din decembrie 1997, Ioan Balaciu – vicepreşedinte din decembrie 1997, Marius Lazăr – secretar din decembrie 1997;

- 1999-2003: Dorel Popa – preşedinte, Constantin Chisăliță şi Ioan Aliman – vicepreşedinți, Marius Lazăr – secretar;

- 2003 -2007: Dorel Popa – preşedinte, Ioan Aliman, Constantin Chisăliță şi Niculae Atnagea – vicepreşedinți, Marius Lazăr – secretar;

- 2007-2011: Constantin Chisăliță – preşedinte, Dorel Popa şi Vasile Dronca – vicepreşedinți, Marius Lazăr – secretar;

- 2011-2015, Dorel Popa – preşedinte până la 16 februarie 2014 (decedat, succedat de Vasile Dronca – interimar), Teodor Mic, Constantin Chisăliță, Vasile Dronca şi Emanuel Moisa – vicepreşedinți (Emanuel Moisa l-a înlocuit în funcție pe Vasile Dronca, devenit preşedinte la moartea lui Dorel Popa), Pavel Marian Chirla – secretar.

- 2015-2019, Pavel Marian Chirla – preşedinte, Daniel Miculiț, Ionuț Daniel Român şi Emanuel Moisa – vicepreşedinți, Daniel Suciu – secretar.

În prezent Comunitatea Bisericilor Creştine Baptiste Valea Crişului Alb are afiliate 92 de biserici baptiste cu 3.430 de membri şi 1041 de aparţinători, şi sunt slujite de 45 de pastori (29 activi şi 16 pensionari).

În cei douăzeci şi opt de ani de existență Comunitatea Bisericilor Creştine Baptiste „Valea Crișului Alb" a slujit bisericile afiliate în diverse forme: întâlniri lunare cu păstorii pentru închinare, studiu biblic, dezbateri, informări de natură administrativă, juridică, etc; organizarea de conferințe pe diferite teme cu slujitorii; asigurarea unui calendar de rugăciune unitar pentru bisericile afiliate (din 2012); identificarea de noi oportunități şi modalități de proclamare a Evangheliei localitățile cu prezență baptistă slabă şi în localități fără prezență baptistă; asigurarea de asistență pentru bisericile care solicită aceasta în diverse situații; buna comunicare cu bisericile afiliate, entitățile cultice şi/sau terți; organizarea de activități diverse pentru aceste copii şi tineri; organizarea în fiecare an a unor întâlniri de orchestre, fanfare, coruri, la care sunt invitate să participe formațiile din bisericile afiliate comunității; organizarea de sărbători cu ocazia unor evenimente de importanță religioasă sau socială (de menționat aici este sărbătoarea cu tema *Cetatea lui Dumnezeu* din 29 octombrie 2017, de la Biserica Creştină Baptistă Sfânta Treime din Sebiş, eveniment ce a marcat împlinirea a 500 de ani de la Reforma Protestantă); prin solidaritate în rugăciune sau ajutor financiar pentru diverse situații.

Bibliografie

Arhiva Comunității Baptiste „Valea Crișului Alb, Sebiş.

Popovici, Alexa, *Istoria Baptiştilor din România 1856-1989,* Editura Făclia, Oradea, 2007.

****Statutul de organizare şi funcționare a Cultului Creştin Baptist din România*, Bucureşti, Editura UBCBR, 2008.

https://www.baptisti-arad.ro/, accesat în 23 martie 2018.

Biserica Penticostală Emanuel din Sebiş

drd. Radu Hord

Un grup de aproape 15 creştini penticostali au construit în anul 1955, pe Strada Oltului numărul 43, prima casă de rugăciune, o construcție modestă, după posibilitățile lor. Numărul credincioşilor penticostali a crescut de la 15 în 1955 la 400 în 1990, din care 200 sunt copii și tineri. Casa de rugăciune era neîncăpătoare. Deşi s-au făcut demersuri pentru extindere, toate au fost respinse de autoritățile comuniste. În iarna anului 1986-1987, profitând de un timp foarte bun, printr-o mobilizare generală a credincioşilor, clădirea bisericii penticostale a fost extinsă cu 10 metri (acum casa de rugăciune avea 20 de metri lungime). Biserica a fost amendată de oficialitățile comuniste. Şi de această dată biserica era neîncăpătoare, astfel că în anul 1991 a fost construită actuala clădire a *Bisericii Penticostale Emanuel*, prin contribuția credincioşilor. În prezent biserica are 200 de membri botezați, la care se adaugă copii şi tinerii, pastor fiind Pavel Oarcea.

Învățământul

drd. Radu Hord

Începutul şcolii la Sebiş este desprins dintr-o consemnare bisericească din anul 1752 a eparhiei Timişoara, din care reiese că preotul Nicolae Popovici, care oficia la Căpâlnaş, a învățat carte la Sebiş, avându-l ca învățător pe Conde Munteanu. Procesul de învățare consta în cunoaşterea scrisului şi cititului, iar îndrumarea şi supravegherea şcolarilor era asigurată de preotul local. În cazul lipsei unui preot local, misiunea acestuia era îndeplinită de *un țăran cu carte*, care îndeplinea şi funcția de director de şcoală. În perioada anilor 1735-1835 procesul de dezvoltare a învățământului în limba română este perturbat de aducerea pe teritoriul actual al județului Arad a unor populații de alte naționalități. Aceasta se datora faptului că din anul 1718 Transilvania trece sub administrația Imperiului Habsburgic. Începând din anul 1786, pe teritoriul transilvănean iau ființă şcolii confesionale pe cheltuiala proprietarilor de domenii şi sub îndrumarea bisericii respective. În anul şcolar 1823-1824, la şcoala românească din Sebiş învățau 37 de elevi. Cunoaştem numele primilor învățători care au predat la şcoala româ-

nească: Simeon Tomuța (1813), Moise Popovici (1834), Moise Magdu (1834), Gheorghe Vesa (1835), Nicolae Tomuța (1857).

După 100 de ani de la prima atestare documentară a şcolii din Sebiş, la 1 noiembrie 1859 a fost încadrat învățătorul și cantorul bisericesc *Ioan Filip*. În această perioadă biserica sprijinea şi controla activitatea şcolară, învățătorul având obligația să fie şi cantor bisericesc. În anul 1860 se înființează *Şcoala Confesională Romano-Catolică*, condusă de învățătorul Siebice Ladislau, ea funcționând până în anul 1914. Între anii 1890-1920 preot şi director de şcoală este *Augustin Mihulin*. 1900 este anul înființării *Şcolii Confesionale Reformate*.

La şcoala particulară cu predare în limba maghiară, care se autodesfiinţează în anul 1925, a învățat și poetul *Mihai Beniuc*.

Între anii 1919-1948 cursurile şcolare la clasele V-VII erau zilnice în perioada 1 noiembrie-15 martie. În restul trimestrelor cursuri erau doar 2 zile pe săptămână. Începând cu data de 1 noiembrie 1919 la Sebiş ia ființă *Şcoala Primară Națională Română*, cu un efectiv de 74 de elevi, sub îndrumarea învățătorului Lazăr Igrişan, iar localul instituției era o clădire situată pe actuala Strada Păcii. Începând cu 1 septembrie 1959 se înființează *Şcoala Medie Sebiş*, care era prima instituție de acest fel pe cursul mijlociu al Crişului Alb. La început această şcoală avea doar 18 clase, cu un efectiv de 460 de elevi. Ulterior şcoala medie devine liceu. Actualmente, activitatea şcolară se desfăşoară în două clădiri moderne, iar orele de educație fizică şi sport au loc în două săli de sport specializate.

Personalități

drd. Radu Hord

Din Sebiş s-au ridicat mai multe personalități care au făcut cinste localității. Dintre ei amintim pe poetul *Mihai Beniuc* (1907-1988), familia de doctori Oancea: *Ioan* (1943-2008), şi *Sidonia* (1945-2012), doctorul *Ilie Ardelean* (1920-1980), conf. dr. *Corneliu Bârsan* (1942-2004), prof. univ. dr. *Ioan Filip* – născut în 1968.

Economie

drd. Radu Hord

În 1815 *ţesătorii* din Sebiş obţin privilegiul de breaslă.

În anul 1840 contele Konigsegg a construit la Sebiş primul şi cel mai mare atelier de prelucrat fier din această parte a Munţilor Apuseni, atelier care mai târziu a devenit fabrică. În anul 1860, ca urmare a aplicării legilor austriece privind mineritul, acest domeniu de activitate se extinde prin construirea de către contele Wadstein Erno a unui laminor de proporţii mai mari, care şi-a început activitatea în 1861, având o capacitate de 800 de tone pe an. Acest laminor a dus la sporirea numărului de muncitori, în special la topitoria de fier din Prăjeşti şi la fabrica siderurgică, implicit la extinderea şi dezvoltarea localităţii.

Din punct de vedere al prezentului economic, în oraşul Sebiş (împreună cu cele trei sate aparţinătoare), există 75 P.F.A (*persoană fizică autorizată*), circa 100 I.I. (*întreprindere individuală*), şi 26 I.F. (*întreprindere familială*). Dintre cei mai cunoscuţi agenţi economici din localitate putem aminti măcelăria lui Florea Mihulin, restaurantul lui Octavian Revnic, cele patru farmacii, cabinetele de medic de familie şi de stomatologie. Nu în ultimul rând sunt de amintit magazinele S.C. *Ghinda Minimarket*, *ABC* de pe Strada Păcii, magazinul *Profi* din centrul oraşului, şi magazinul *Elit* din zona autogării. În oraş funcţionează de asemenea unităţi de alimentaţie cum ar fi *Unicarm*, *Banat Bun* şi *C.A.I. Curtici*. De asemenea, în Sebiş şi în cele trei sate aparţinătoare există 322 unităţi cu statut de persoană juridică. La capitolul *altele* există 61 de entităţi – de la *Ocolul Silvic Sebiş* până la *Asociaţia Umanitară Izvor de speranţă*.

Folclor, tradiţii, obiceiuri

drd. Radu Hord

Obiceiuri la naştere

Femeia năştea acasă, fiind asistată de moaşă, care se îngrijea şi de intrarea nou-născutului în viaţa creştină. Ea îl spăla pe prunc într-un vas în care se afla apă curată, sfinţită, apoi îl lua şi-l închina spre icoană spunând:

Închină-te, robul lui Dumnezeu (se rostește numele pruncului),
În numele Tatălui și-al Fiului și-al Sfântului Duh.
Doamne, Ție Ți-l predau, Ție Ți-l închin,
Doamne, păzește-l și-l crește!

Se credea că în camera alăturată celei în care se născuse copilul stăteau ursitoarele ce prevesteau destinul noului venit la viață.

Obiceiuri la botez

De obicei, după 8 zile copilul era dus la biserică de moașă, dar înainte de a ieși din curte avea loc un ceremonial tradițional. După ce se venea de la botez, nașa atinge finul de cuptor – *ca să fie gras, bun și călduros* ca și cuptorul, de oglindă – *ca să fie frumos și luminos* ca oglinda, de pământ – *ca să fie greu și bogat* ca pământul.

Obiceiuri la căsătorie

Înainte de căsătorie avea loc *cerutul fetei* și *tocmeala*. După ce tinerii au discutat în prealabil, părinții feciorului erau invitați la masă de părinții fetei. Aceștia întrebau tinerii dacă le place unuia de celălalt, iar dacă răspunsul era afirmativ începea *tocmeala*. Aceasta consta în fixarea zestrei fetei, care trebuia să corespundă cu cea a băiatului. Dacă părinții feciorului erau de acord cu cei ai fetei, se stabilea data nunții închinând un pahar de vin sau palincă și zicând:

Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun și să aibă noroc!

Invitarea la nuntă se făcea *cu chemători* – feciori îmbrăcați în costume populare, care treceau prin sat și opreau la porți oferind celor chemați la nuntă să bea dintr-o *pălască* (ulcior de lemn sau de pământ, împodobit cu panglici colorate). Cu o săptămână înaintea nunții începeau pregătirile de nuntă și toți cei chemați la nuntă cinsteau masa mirilor cu un colac din grâu și alte bucate. Nuntașii se adunau la mire și la mireasă. În fruntea alaiului care merge după mireasă la casa părinților ei se află *vornicul* (*starostele*), și *nașii*. Ajuns alaiul la casa miresei, se închină și se cinstește, apoi se deschide poarta și vornicul cere să se aducă mireasa mirelui, dar i se aduc femei bătrâne îmbrăcate cu haine roșii și cu mărgele de ardei la gât. După acest moment se aduce mireasa cea adevărată și toți strigă:

Asta-i mireasa,
asta-i crăiasa,
asta-i aleasa mirelui!

Femeile încep atunci *să descânte* (*strigături*):

Miresuță cu cunună,
fă-ți o țâr' de voie bună,
Că mirile s-o făcut,
şi-o luat pe cine-o vrut!

Obiceiuri la înmormântare

Bocet după soră şi frate:

Draga mea, soruța mea,
Cum soră te-ai îndurat
De străină m-ai lăsat,
Să n-am nici soră, nici frate,
Nici pe nimeni cu dreptate!

Sport

drd. Radu Hord

Sportul cel mai vechi în Sebiş este fotbalul, cu toate că în jurul anului 1980 exista şi o echipă de volei numită *Hermes*. Echipa de volei era coordonată de inimosul jucător-antrenor profesorul *Ştefan Alb*, dar experiența nu a durat decât 3 ani. Pe lângă fotbal şi volei, prin anii 1983-1986 s-a jucat la Sebiş şi handbal la nivel competițional, antrenor fiind profesorul *Teodor Popa*. În mijlocul localității Sebiş s-a construit prin anii 1930 un teren de fotbal pe locul pe care se află azi societatea *Anidora*, în imediata apropiere a sediului Poliției. Terenul avea un gazon excelent, fiind securizat cu un gard înalt de scândură.

Fotbalul modern din Sebiş îşi trage seva din gruparea înființată la 15 martie 1922 sub numele *Sebişana*, din inițiativa unui grup de tineri. Începând cu anul 1968 numele echipei devine *Crişana*. Cea mai mare performanță a echipei din Sebiş este promovarea în divizia C în ediția 1972-1973 a campionatului. În anul 2004 numele echipei se schimbă iarăşi, devenind

Național. În anul 2008 echipa promovează în liga a III-a şi aproape în fiecare an luptă pentru promovarea în divizia superioară. Cel mai mare susținător şi mentor al echipei a fost *Petru Gheorghe Feieş*, primarul oraşului.

Turism şi agroturism

Potențialul turistic şi agroturistic al zonei Sebişului nu este încă pe deplin valorificat. Sunt de amintit doar *Pensiunea Onix* şi *Cabana Ciutărie*, care este proprietate a Romsilva. Ținând cont de faptul că în zona Sebişului există multe locuri pitoreşti, este de anticipat că în zonă vor veni noi investitori, români şi străini, care vor investi în agroturism şi în turism. Pentru turişti, oraşul Sebiş este punctul de pornire spre cursul superior al Crişului Alb, spre stațiunea balneoclimaterică Moneasa şi spre culmile Munților Codru Moma.

Bibliografie

Lucrări speciale

Baba, Teodor, *Teză de licență la Institutul Teologic Universitar,* Sibiu, 1978.

Ferenț, Mihaiu; Ana, Octavian, *Şcoala din Sebiş – Jubileu – 50 de ani de la înființarea liceului*, Editura Vasile Goldiş University Press, Arad, 2010.

Halja, Iosif, *Sebiş – 50 de ani de fotbal: 1922-1972,* vol. I, Editura Concordia, Arad, 2011.

Halja, Iosif, *Sebiş – Istoria fotbalului după anii 1970*, Editura Concordia, Arad, 2015.

Strategia de dezvoltare a oraşului Sebiş, 2015.